

Nimistöntutkijain kongressi Bernissä

Kahdestoista kansainvälinen nimistöntutkijain kongressi pidettiin 25.—29. elokuuta Bernissä. Kongressin pääjärjestäjät olivat professorit Paul Zinsli ja Johannes Hubschmid. Järjestelyt ansaitsevat kiitoksen: kaikki sujui rikkettä, kuten kuullussa kongressikaupungissa sopiinkin.

Osanottajia oli saapunut liki 300, ennakkoilmoittautumisien mukaan 33 maasta. Saksalaisen kielialueen keskeisyys nimistöntutkimuksessa näkyi osanottajaluvuissa: isäntämaasta ja Saksan liittotasavalasta oli n. 50 hengen ryhmät. Itävalasta, Ranskasta, Belgiasta ja Yhdysvalloista oli parikymmentä ja Unkarista, Tanskasta, Norjasta, Ruotsista ja Suomesta toistakymmentä henkeä.

Kongressissa pidettiin 4 yleisesitelmää ja n. 160 esitelmää. Eniten esitelmiä oli Sveitsistä ja Länsi-Saksasta, kummastakin parikymmentä. Suomi oli tällä kertaa näkyvästi esillä. Meiltä oli yksitoista esitelmää, kun taas muiden Pohjoismaiden osuus supistui vähiin: Ruotsista neljä esitelmää ja Tanskasta yksi.

Koko ohjelma mahtui neljään pitkään työpäivään. Tarjonnassa oli runsauden pulaa, sillä parhaimmillaan oli samaan aikaan yhdeksän esitelmää. Näin laaja-ohjelmaisessa kongressissa ei ahkerakaan ennätä kuulla kuin murto-osan siitä, mitä mielisi. Etukäteen esitelmiin saattoi tutustua puolen konekirjoitusluskan pituisen referaattien avulla.

Kongressin yleisteema »Namen in Kontakt» oli hyvin paikallaan Sveitsin kalta-

nessa monikielisessä maassa. Kongressi jakautui kuuteen jaostoon (kunkin nimen jäljessä on esitelmien lukumäärä): I. Kielirajat ja rinnakkaisnimisyys (33), II. Nimistö ja ihminen — nimenannon sosiologia, psykologia ja filosofisia aspekteja (24), III. Nimistöntutkimus ja lingvistiikka: henkilönnimet kielisysteemissä, synkroniset suhteet nimistössä, nimityyppien väliset suhteet (54), IV. Kontaktit asutushistorian, oikeus- ja yhteiskuntahistorian näkökulmasta (50), V. Kartografia ja nimistöntutkimus (8) ja VI. Kirjallisuuden nimistö (3). Jaostojen alaosastoja oli yksitoista.

Monissa aiemmissa kongresseissa yleisteema näyttää jääneen vain yhden jaoston teemaksi, ja suurin osa esitelmistä on käsitellyt muita aiheita. Bernissä pysyttiin ilahduttavasti teemassa. Suunnanmuutos näkyi mielestäni myös siinä, että ennen tavallisia yksityisten nimien etymologioiden selvittelyjä ei juuri ollut. Bernin perinteen soisi jatkuvan, sillä kansainvälisessä kongressissa on toki järkevämpää käsitellä tutkimuksen periaatekysymyksiä kuin yhteen kieleen sidoksissa olevia asioita. Niitä varten on eri kielialueiden omia kongresseja, esim. Pohjoismaiden nimistöntutkijat kokoontuvat kongressiinsa joka neljäs vuosi.

Seurasin enimmäkseen I jaoston työtä. Tässä kielirajanimistöille omistetussa jaostossa pidettiin puolet suomalaisesitelmiä. Aino Naertin aiheena oli Kielten välinen homonymia, eräs paikannimistöntutkimuksen ongelma ja Ritva Valtavuopfeiferin aiheena Nimenmuutoksia eräällä ruotsalais-suomalaisella kielikontaktialueella. Yhtenäisen esitelmäsarjan muodosti Kieliraja-alueiden paikannimistöt-nimisen tutkimusprojektin tähänastisten tulosten esittely. Tätä pari vuotta käynnissä ollutta Suomen Akatemian projektia on johtanut vt. prof. Eero Kiviniemi, joka esitteli Bernissä tutkimushanketta ja sen tuloksia. Gunilla Harling-Kranckin esitelmän aiheena oli Lainanimityypit. Peter Slotte puhui aiheesta Paikan laji ja nimen lainautuminen ja Ritva Liisa

Pitkänen Paikannimien käytöstä kaksikielisellä alueella.

Suomen kielirajatutkimuksessa on keskitytty lainanimityyppien selvittelyyn. Bernissä oli kiintoisaa kuulla, millaisiin tyyppittelyihin muut olivat päätyneet erikielisten nimizaineistojen pohjalta. Suomalaista kielirajanmistöä on analysoitu nimenosittain. Muualla lähtökohta on erilainen, sillä tutkijat näyttävät käsittelevän lainanimeä yhtenä jakamattomana kokonaisuutena. Meillä lainanimityypit on jaettu kahteen pääryhmään: suoriin lainoihin (mukaelmat) ja käännöksiin.

Saksalainen Wolfgang Laur luonnosteli Schleswigin saksalais-tanskalaisen kielirajanmistön rakennetta. Hän erottaa lainaustavan mukaan seuraavat ryhmät: nimet, joissa ei ole mainittavia äänteellisiä eroja alkuperäiseen nimeen verrattuna, äänteelliset mukaelmat, kansanetymologiset tulkinnat ja käännökset. Kansanetymologisten tulkintojen erottaminen omaksi ryhmäkseen oudoksuttaa, sillä ne ovat joko äänteellisiä mukaelmia tai virheellisiä käännöksiä.

Edellistä johdonmukaisempi on prahalaisen Karel Oliven tyyppijako. Aineistona hänellä on ollut vuoden 1700 vaiheilla tšekistä saksaan lainattuja paikannimiä, ennen kaikkea jokien nimiä. Hän erottaa seuraavat lainanimityypit: muuttumattomina lainatut, saksan fonetiikkaan mukautetut, nimenmuodostustavaltaan muunnetut ja sisällöltään käännetyt nimet. Tässä tyyppittelyssä kolme ensimmäistä ryhmää kuuluisivat meikäläisiin mukaelmiin.

Wieniläinen Maria Hornung esitti Pohjois-Italian saksalais-romaanisen lainanimistön hienojakoisen tyyppittelyn. Käännösten lisäksi siinä on erilaisia mukaelmia. Selvimät ryhmät ovat muuttumattomina lainatut, morfologisesti ja äänteellisesti mukailut nimet. Ilmeisesti osittain kirjallinen tutkimusaines on johtanut Hornungin erottamaan jakoperusteiltaan edellisten kanssa ristiriitaiset ryhmät »mukaelmat, joissa on italian ortografian piirteitä» ja »mukaelmat, joissa

on saksalaismurteiden piirteitä».

Periaatteessa Laurin, Oliven ja Hornungin lainanimityypit eivät eroa suomalaisista. Näissäkin tyyppittelyissä voisi tehdä kahtiajaon mukaelmiin ja käännöksiin. Vasta mukaelmien tyyppittelyssä kaikki lähtevät omille teilleen. Laur, Olive ja Hornung erottavat omiksi ryhmikseen äänteellisesti muuttumattomina lainatut ja äänteellisesti mukailut nimet. Suomalaisen aineiston pohjalta tuntuisi vaikealta vetää täsmällinen raja niiden välille.

Toisessa jaostossa oli tarjolla meillä tähän mennessä vähän harrastettua sosiologista nimistöntutkimusta. Uutuudessaan nokkelalta, joskin tutkimuksena pintapuoliselta tuntui sevitiläisen Roland Risin oppilailtaan teettämä tutkimus, jossa muutaman sosiaalipsykologisen testin avulla oli yritetty selvittää henkilönnimiin liittyviä arvostuksia. Koehenkilöinä olleet koululaiset ja opiskelijat olivat joutuneet monivalintakaavakkeiden mukaan ratkaisemaan, mistä kantonista jokin sukunimi on peräisin, mikä on tietynnimisen henkilön ammatti, minkänimisellä kadulla hän asuu jne. Tulokset ovat seuraavantapaiset: herra von Tcharner on mieluummin pankinjohtaja kuin sekatyömieh, ja hän asuu todennäköisemmin Ruskukujalla kuin Teurastamonkadulla. Esitelmä sai aikaan vilkkaan väittelyn, jossa ei säästetty kritiikkiäkään.

Toisen jaoston suomalaisesitelmät olivat Lars Huldénin Lasten paikannimet ja Carl-Eric Thorsin Vaihtelu ristimänimien valinnassa. Thorsin aineistona ovat olleet suomenruotsalaisten ristimänimet 1700- ja 1800-luvulla.

Nimistöntutkimuksen ja lingvistiikan jaostossa sveitsiläinen Peter Glatthard käsitteli erästä lainanimistöntutkimuksen keskeistä ongelmaa esitelmässään Nimen ja laina-appellatiivin problematiikkaa kieliraja-alueella. Erityisen kiintoisa kysymys on niillä seuduin, missä on käytössä sekä laina-appellatiivi että tämän appellatiivin sisältäviä paikannimiä. Glatthard on käyttänyt appellatiivin ja nimen erot-

tamiseen nimistömaantieteellisiä ja ään-
teellisiä kriteerejä. Vaikea ratkaista on
itse ydinkysymys, onko (laina-)appella-
tiivin sisältävä nimi lainattu nimenä vai
onko se syntynyt laina-appellatiivin poh-
jalta.

Kolmannessa jaostossa esitelmöi Heikki
J. Hakkarainen aiheesta Tuotteiden ni-
met yhdentyneessä Euroopassa ja Mauno
Koski aiheesta Semanttisen struktuurin
muuttuminen eräissä itämerensuomalai-
sissa paikannimissä. Viljo Nissilä piti esi-
telmänsä neljännessä jaostossa. Hänen
aiheensa oli Alasaksalaisen nimistön tun-
keutuminen vanhaan Viipurin hansakau-
punktiin ja Karjalan kannakselle.

Yleisesitelmistä kolmessa valaistiin eri-
laisten kieliraja-alueiden nimiongelmia.
Kongressin presidentin Paul Zinslin ai-

heena oli Eri kielten kosketusten jälkiä
Sveitsin saksalaisten Alppilaaksojen pai-
kannimistössä. Ranskalainen Henri Gui-
ter käytti esimerkkinä Pyreneiden—
Välimeren aluetta esitelmässään Onomas-
tiikka ja kielikontaktit. Itäsaksalainen
Ernst Eichler tarkasteli slaavilais-saksa-
laista kielikontaktialuetta esitelmässään
Kielikontaktit onomastiikan valossa. Ame-
rikkalainen W. F. H. Nicolaisen kävi ra-
jaa sanaston ja nimistön välillä esitelmä-
sään Sanat niminä.

Kongressin aikana pidettiin kansainvä-
lisen nimistöntutkimuskomitean ICOS:n
kokous, jossa päätettiin valita kolmen
vuoden kuluttua pidettävän kongressin
paikaksi Krakova.

Ritva Liisa Pitkänen